

TRADUCERI ȘI TRADUCĂTORI ÎN SCRISUL BELETRISTIC DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

Gheorghe Chivu*

1. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în spațiul românesc se poate constata o dezvoltare fără precedent a culturii scrise, dezvoltare de tip extensiv, datorată unor traduceri tot mai numeroase, în primul rând religioase, și imprimării integrale a *Bibliei*, dar și de tip intensiv, evidențiată de prelucrarea tot mai atentă a vechilor traduceri, prin depărtarea cu măsură de litera textului sacru pentru prinderea mai adecvată a „duhului” acestuia¹. Urmare a acestei evoluții, în jurul anului 1700, scrisul nostru beletristic atinge un nivel artistic remarcabil prin operele a trei personalități de excepție, Dosoftei, Dimitrie Cantemir și Antim Ivireanul. La sfârșitul „veacului de aur” al culturii române vechi², cei trei mari autori creaseră opere profund originale, ce valorificau tiparele retorice și textuale ale scrisului religios (cum a făcut Antim Ivireanul în *Didahii*), prelucrau stilistic scrieri venite din tradiția bisericească (precum Dosoftei, prin *Psaltirea în versuri*) sau compuneau texte beletristice cu formă și structură aparte (cum a fost *Istoria ieroglifică*), grefând elemente provenite din tradiția literară locală (de factură folclorică³ sau ilustrând registre și forme ale limbii vorbite) pe un model elevat, de proveniență greco-latină.

Poate fi remarcată totodată, în aceeași epocă, o creștere a ponderii scrisului laic, prin traduceri din ce în ce mai numeroase de așa-zise „cărți populare”, dar și prin transpunerea în limba română a tot mai multe texte ce proveneau din afara spațiului cultural slavon. (La curtea domnească se pregătea, în deceniul anterior anului 1700, adoptarea oficială a limbii neogrecești în locul celei slavone, dar scrisul neogrecesc era de multe ori un simplu intermediar pentru opere redactate, imprimate sau doar traduse în spațiul italianesc.)

* Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”; Facultatea de Litere, Universitatea din București.

¹ În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, traduceri literale au tot mai des alături încercări de modificare a formei textului religios prin prelucrare stilistică, prin încercări de echivalare multiplă a unor pasaje sau prin revizii și reolaționare cu textul sacru.

² Pentru delimitarea acestui „veac de aur”, dar numai în scrisul moldovenesc, vezi Căndea 1996: 4–5.

³ Influența folclorică probată, pentru *Istoria ieroglifică* (vezi cu texte și bibliografie, Chivu 1998: 43–49), a fost afirmată și susținută convingător și pentru *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei. Vezi, în acest sens, Găldi 1971: 82–89; Scarlat 1982: 92–93; cf. Dinu 2007: 32–58.

Se scriu și se compilează acum, continuând începuturi făcute în veacul anterior, letopisețe, în care poate fi recunoscut nu o dată modelul cronografelor bizantine sau al analelor latinești. În literatura cu subiect istoric se întâlnește însă tot mai des tiparul stilistic ce dovedea implicarea partizană sau atitudinea vădit polemică a autorilor, adesea boieri cu rang înalt. Se compun numeroase cronici versificate consacrate unor evenimente istorice excepționale, ce valorificau, în parte, tradiția prozei rimate și ritmate, cunoscută din scrisul bisericesc. După ce Dosoftei dăduse, prin *Psaltirea în versuri*, măsura talentului său, iar Dimitrie Cantemir ridicase, în *Istoria ieroglifică*, proza rimată și ritmată la un nivel pe care nu îl vor egala nici unii autori din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, spre mijlocul secolului al XVIII-lea crește și numărul creațiilor culte în versuri, fiind totodată remarcată apariția, chiar dacă timidă, a producțiilor de tip scenic, la început de tip folcloric, apoi preluând tiparul producțiilor teatrale occidentale.

Cartea laică avea însă, până după 1750, în condițiile menținerii patronajului Bisericii asupra tiparului, o circulație exclusiv manuscrisă. (Excepții de tipul *Alexandriei*, al *Florii darurilor* și chiar al *Gramaticii slavonești* a lui Meletie Smotrițchi, încă necesară pentru școlile de slavonie, cărți imprimate toate de Antim Ivireanul, sunt rare și cu atât mai valoroase.) Iar în scrisul românesc al timpului lipseau modelele cu putere mare de influențare. *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, tipărită în afara spațiului cultural românesc, nu circula propriu-zis ca text beletristic, *Psaltirea de-nțăles* datorată aceluiași mare cărturar având prioritate cu totul explicabilă la difuzare. Susține aceeași afirmație și încercarea lui Teodor Corbea de a valorifica din nou prin versificare *Psalmii*, la puțină vreme după apariția tipăriturii de la Lvov, însă în altă manieră prozodică și la un nivel artistic total diferit. Antim Ivireanul practica, la rândul lui, prin *Didahii* o predică remarcabilă, ce presupunea nu doar cunoașterea textului religios, ci și talent scriitoricesc, ambele imposibil de egalat prin simplă imitație. Iar Dimitrie Cantemir, ale cărui scrieri remarcabile s-au păstrat în majoritate sub formă manuscrisă, era și a rămas pentru români un mare necunoscut timp de aproape două secole.

Din toate aceste cauze scrisul beletristic în limba română stagnează în deceniile imediat următoare anului 1700 și, după saltul calitativ remarcabil consemnat prin lucrările celor trei mari autori amintiți, revine la nivelul mediu al literaturii anterioare, cu predominanța textelor de tip narativ și moralizator, subordonate aproape fără excepție, timp de mai multe decenii, rigorilor și adaptate, în același interval de timp, tiparelor stilistice uzuale în traduceri religioase ale timpului.

2. Stagnarea literaturii beletristice scrise în limba română la începutul secolului al XVIII-lea a fost compensată însă în foarte scurtă vreme de o marcată deschidere spre literatura venită din afara spațiului sud-slav, literatură din care se traduce din ce în ce mai mult și mai divers, în condițiile acoperirii cu carte, de regulă imprimată, a tuturor nevoilor Bisericii și stabilizării, în aceste condiții, a scrisului religios în tiparele sale de bază.

Primele astfel de traduceri, unele efectuate foarte probabil chiar în anii imediat anteriori sfârșitului de secol XVII, provin de obicei din spațiul grecesc, neogreaca fiind pregătită să devină, cum se știe, din ultimul deceniu al veacului al XVII-lea, în Țara Românească și în Moldova, înlocuitoarea slavonei nu doar în spațiul bisericesc, ci și în domeniile importante ale culturii laice.

Sunt difuzate acum prin copiere manuscrisă intensă mai multe traduceri de cărți așa-zis „populare”, scrieri de înțelepciune cu rol moralizator și, totodată, formator: *Fiziologul*, *Archirie și Anadan*, dar și *Esopia* și *Sindipa*, texte de proveniență (directă sau mediat) orientală ce aduceau în atenție nu doar un tip nou de personaj, ci și o nouă structură narativă, romanul cu cadru. Le stau alături în manuscrisele vremii versiuni românești ale unor romane istorice, care promovau nu doar faptul istoric real, ci și miraculosul, totul fiind menit să pună în evidență un personaj cu înzestrări deosebite, eroul exemplar. *Istoria Troadei*, cunoscută acum, circulă în paralel cu mult mai cititul și adesea prelucratul manuscris al *Alexandriei*, roman cu tradiție în cultura românească veche⁴.

Accidental, într-un fel, pentru spațiul românesc extracarpatic, în care latina era mai puțin utilizată ca limbă de cultură, Nicolae Costin, învățatul fiu al marelui cronicar moldovean, transpune în limba română, tot la începutul veacului al XVIII-lea, *Ceasornicul domnilor*, utilizând o versiune latinească a romanului *El Relox de Principes* de Antonio de Guevara, foarte citit atunci în Europa occidentală, ajuns la noi prin filieră poloneză⁵.

Continuând deschiderea spre specii noi ale prozei beletristice, imediat după 1750 se va fi tradus *Halima*, într-o formă ce derivă dintr-o ediție venețiană, traducerea fiind păstrată în mai multe copii moldovenești (prima cunoscută datând din anul 1771, iar următoarele fiind plasate în 1778 și 1779), dar și în câteva transcrieri transilvănene (1782) sau oltenești (1783)⁶. Dintr-o sursă italiană, ajunsă la noi foarte probabil prin intermediere neogrească, provine *Bertoldo*, carte „de delectare” cu tentă formativă, care promovează, ca alternativă pentru robul înțelept ilustrat de Esop, cunoscut din scrieri de înțelepciune anterioare, modelul țaranului liber, capabil să îi înfrunte prin istețime pe cei bogați. Acestei traduceri i se va alătura, spre sfârșitul veacului, în Transilvania, *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino feciorului lui*, scriere cu sursă occidentală ce a fost imprimată, în 1799, de Petru Bart⁷.

În a doua jumătate a veacului, semn al apariției unei noi sensibilități literare, traducătorii se opresc constant, în primul rând în Moldova, asupra unor romane

⁴ Pentru marele număr de copii ale tuturor acestor „cărți populare” vezi Cartoian 1974, iar mai recent, Moraru-Velculescu 1976–1978.

⁵ Vezi Ștrempel 1976: XXXIV–XXXVIII.

⁶ Pentru bibliografie și manuscrise românești ale textului, vezi Moraru–Velculescu 1978: 307–334.

⁷ Vezi manuscrisele și variantele tipărite ale scrierii la Moraru–Velculescu 1976: 182–196. Pentru ediția textului prim din serie, vezi Georgescu 1999: 157–239 și Verebceanu 2002: 81–205. O confruntare a traducerii românești cu potențialul original italian a întreprins Astori 2011: 133–389.

cavalește, cu aventuri și intrigă amoroasă, numite însă în epocă, datorită tentei moralizatoare intrigii și finalului totdeauna fericit, „istorii ithicești și interesătoare”, precum *Erotocritul*⁸, *Filerot și Antusa* (prelucrare din veacul al XVIII-lea după *Erotocrit*)⁹, *Etiopica* lui Heliodor, *Imberie și Margarona, Polițion și Militina*¹⁰, *Alfidalis și Zelidia*, unele transpuneri românești ale acestor scrieri având acum ca izvor nu doar traduceri neogrecești, ci și originale italienești sau chiar franțuzești. (Ultimul „romanț” amintit, *Alfidalis și Zelidia*, tradus și adăugit în Iași, probabil în anul 1783, are la bază *Histoire d’Alcidalis et de Zélide*, romanul neterminat al lui Voiture.) Iar *Erotocritul*, a cărui versiune românească a fost prelucrată de un autor de talent, cum a fost Alecu Văcărescu, ajunge să îmbine textul în proză cu lungi pasaje versificate¹¹.

Tot în Moldova, Gherasim arhimandritul, arhidiacon în Iași, adaptează, sub titlul *Critil și Andronius*, printr-un intermediar neogrecesc, primele nouă capitole din partea întâi a romanului alegoric *El Criticón*, scris de spaniolul Balthasar Gracián. Iar Gherasim Putneanul, de asemenea cleric moldovean luminat, traduce *Haractirurile lui Epictit și Cugetările* contelui Oxenstiern¹².

În aceeași vreme, boierul muntean Iordache Slătineanul transpune din grecește nuvela *Sofronim* de Florian și dă o versiune românească, intitulată *Ahilefs la Schiro*, după piesa lui Metastasio, textul ultim fiind imprimat în 1797 la Sibiu.

În Moldova, în contextul cultural favorabil creat de existența unui mare număr de vorbitori de limbă franceză (după modelul și, poate, sub influența ofițerilor ruși staționați cu trupe în Iași, pentru care fusese imprimat *Courrier de Moldavie*, primul periodic de limbă franceză din spațiul românesc), începe să se traducă, spre sfârșitul secolului, din autori francezi.

Fac aceasta deopotrivă clerici atrași de ideile iluministe, grupați în jurul lui Leon Gheuca și al lui Gherasim Putneanul, și cărturari din afara clerului. (Pentru folosul și instrucția unor viitori intelectuali, laici sau pregătiți pentru a deveni clerici, se transpune pentru prima dată în limba română o gramatică a limbii franceze¹³.)

Gherasim arhimandritul, amintit anterior, traduce astfel din Voltaire, în anul 1799, *Istoria craiului Sfeziei Carol 12*. El transpuse în română, din interes pur personal, și *Viața domnului Heruvim de la Ronda*, după Alain-René Lesage, sau părți din diverse scrieri ale lui Fénelon.

⁸ O ediție recentă cu bibliografie filologică adusă la zi a versiunii date *Erotocritului* de către Alecu Văcărescu a fost publicată de Dima 2014.

⁹ Cea mai veche versiune românească a textului a fost cercetată și editată de Tarantino 1996.

¹⁰ Versiunea românească a textului, cunoscută în prezent printr-o singură copie, executată în 1794 în Moldova, a fost editată de două ori, de Tomescu 1963: 177–216 și de Racoviță-Cornet 2003: 57–135.

¹¹ Dima 2014.

¹² Vezi detalii la Ursu 2002: 211–237.

¹³ Pentru această traducere manuscrisă, utilizată ca material de studiu pentru deprinderea limbii franceze, a se vedea Cobet 1990: 125–129.

Celălalt cleric moldovean menționat, Gherasim Putneanul, traduce tot din Fénelon *Întâmplările lui Telemahos, fiul lui Ulises*.

Cel mai important traducător din autori francezi al epocii este însă până de curând necunoscutul Ioan Cantacuzino, autorul cărții intitulată *Poezii nouă*, volum de autor ce reprezintă o noutate în epocă în spațiul românesc. Ioan Cantacuzino semnează între 1794 și 1796 (traducătorii din această epocă își menționează adesea numele, spre deosebire de cărturarii care transpuneau, în epoci anterioare, texte religioase, subordonându-se și în felul acesta spiritului textului sacru) mai multe traduceri din Montesquieu (*Arsachie și Ismenia*), din Jean-Jacques Rousseau (*Narchis sau Îndrăgitul însuși de sine*), din Beauchamps (*Întâmplările lui Ismin și ale Ismeniei*), din Florian (*Numa Pompilius, al doilea crai al Romii*) sau din Alexander Pope (*Cercarea asupra omului*)¹⁴, iar volumul său de „poezii nouă”, semnat cu inițialele *I. C.*, imprimat foarte probabil la Dubăsari¹⁵, cuprinde adaptări din La Fontaine (găsim aici prima transpunere românească pentru *La cigale et la fourmi*), traduceri din Graz, Pope, Marmontel sau Metastasio, alături de o interesantă prelucrare în versuri de tip parodic (cu sursă sigur franțuzească) după *Cântarea cântărilor*¹⁶.

În aceeași perioadă de timp, în Transilvania, Paul Iorgovici traduce și difuzează prin tipar (într-un *Calendar* vienez pentru anul 1794), utilizând o sursă cu certitudine franțuzească, o noveletă cu intrigă de tip romantic intitulată *Cei doi excessuri a amerii. O istoriolă adevărată supra cele două ieșiri din măsură a iubirii*¹⁷, gestul cărturarului iluminist bănățean (publicarea unei traduceri-test¹⁸) având o semnificație majoră deopotrivă pentru cultura unora dintre traducătorii epocii și pentru dorința lor de a testa deschiderea cititorilor vremii spre un tip nou de literatură. Iar Samuil Micu, învățatul ardelean bine cunoscut, traduce, din Jean-François Marmontel, *Velisarie*, textul rămânând în manuscris.

3. Apărute de regulă fără program (inițiativele iluministe ale lui Leon Gheuca, Gherasim Putneanul sau Toma Dimitriu, toate manifestate în spațiul moldovenesc, se constituie în remarcabile excepții, pe care le concurează, se pare,

¹⁴ Câteva dintre manuscrisele în care sunt cuprinse traduceri datorate lui Ioan Cantacuzino (ms. rom. 1550, ms. rom. 3099 și ms. rom. 5411) sunt păstrate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române din București.

¹⁵ Vezi Ivănescu-Ursu 1959: 135–140.

¹⁶ Volumul a fost publicat de două ori, întâi de Nestorescu 1993, apoi de Nuță 2005.

¹⁷ Pentru identificarea autorului traducerii în persoana lui Paul Iorgovici, vezi Ursu 1963: 283–291. Pentru textul „istoriolei”, publicat în transcriere interpretativă, vezi Chivu 2002: 84–98 (în cadrul studiului „*Cei doi excessuri a amerii*” – o „istoriolă” romantică într-un calendar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea).

¹⁸ Analizii traducerilor vremii vorbesc, abordând textele cu criterii diferite, despre traduceri „exercițiu”, traduceri „divertiment”, traduceri „utilitare” sau traduceri „comenzi” (Cornea 1972: 95).

doar încercările concertate ale reprezentanților Școlii Ardelene)¹⁹ și fără o selecție estetică riguroasă (interesul acordat valorii morale, educative a textelor prevalează, la fel cum predomină, în cadrul transpunerilor în limba română din epocă, scrierile nonbeletristice, cu rol educativ și formativ mai bine conturat²⁰), traduceri secolului al XVIII-lea la care ne-am referit pun în evidență, cum afirmam anterior, o deschidere fără precedent a scrisului românesc către surse occidentale. Alăturate lecturilor, care tind să sincronizeze spațiul românesc cu spațiul cultural occidental, ele laicizează în mod marcat literatura noastră beletristică, dominată în veacurile anterioare de texte bisericești, cu toate că, surprinzător, traducătorii nu erau totdeauna cărturari laici. Gherasim Putneanu, Gherasim arhimandritul sau Amfilohie Hotiniul, ultimului fiindu-i datorate câteva versiuni ale unor remarcabile scrieri științifice sau didactice, au trudit alături de Nicolae Costin, de Ioan Cantacuzino, de Iordache Slătineanu, de Samuil Micu sau de Paul Iorgovici la înnoirea gustului cititorului român de literatură.

Și, cu toate că circulația acestor traduceri, rămase de regulă în formă manuscrisă, a fost, cu puține excepții, redusă, influența lor a fost remarcabilă. Dovedesc această influență, după cum arată numeroase studii, frecvența unor figuri (metafore și simboluri), răspândirea unor motive literare sau preluarea și prelucrarea unor tipare prozodice străine, devenite rapid cunoscute în spațiul românesc prin scrieri semnate de autori precum Ienăchiță Văcărescu, Costache Conachi, Alecu Văcărescu sau Ioan Cantacuzino.

Susțin ideea influenței exercitate rapid de noile traduceri din literatura europeană, influență dublată de circulația unor texte occidentale ce formau acum lectura predilectă a intelectualilor vremii, și unele texte originale remarcabile create în Transilvania și Banat, de tipul *Țiganiadei* lui Ion Budai-Deleanu²¹ sau al farsei intitulate *Occisio Gregorii Vodae*, prima piesă de teatru în versuri jucată, se pare, în spațiul românesc²².

Oprindu-ne în rândurile următoare doar la câteva texte semnate de Ienăchiță Văcărescu, despre originea și originalitatea cărora s-a scris mult (ne referim la *Amărâtă turturea*, *Tu ești pușor canar*, *Într-un copaci zarifior*, *Spune, inimioară, spune*²³), reproducem un pasaj din traducerea romanului cavaleresc intitulat *Polițion și Militina*, în care nu sunt greu de găsit idei și chiar formulări cunoscute din poezia care are ca prim vers (devenit în ediții titlu) *Într-o grădină*.

¹⁹ Alexandru Niculescu, analizând notele traducătorilor din epocă, consideră deopotrivă lecturile și transpunerile românești din literaturile occidentale „acte individuale de cultură” (Niculescu 1978: 78).

²⁰ Pentru numeroasele scrieri cu caracter științific și tehnic transpuse în această epocă în limba română, vezi Ursu 1962.

²¹ Pentru surse și modele occidentale încă puțin cunoscute folosite de Ion Budai-Deleanu în redactarea *Țiganiadei*, vezi, în acest volum, Cioba 2015.

²² Vezi, pentru text și studiu, ediția realizată de Drimba 1983.

²³ O prezentare a opiniilor numeroase privind originea acestei poezii a fost făcută de Cîrstoiu 1982: 47–53.

Să se compare astfel cunoscutele versuri:

Într-o grădină
Lâng-o tulpină,
Zării o floare ca o lumină.
S-o tai, să strică.
S-o las, mi-e frică
Că vine altul și mi-o rădică,

din poezia amintită cu un fragment mai amplu din traducerea romanului cavaleresc menționat:

Iar cum am văzut aice această floare, s-au aprinsu inima mea de dragoste cătră dânsa. Petrecând de două ori grădina din cap în cap, m-am întorsu iar cătră dânsa și voiem a o ave pre ea lângă mine. De multe ori am vrut să o câștigu, dar n-am putut să o facu aceasta, ca să mă suiu într-acel prefrumos copaciu și să rumpu cei mai frumoasă dintre toate florile, temându-mă că, în vreme ce mă voi sui eu în copaciu, voi strica mlădițele și, când a veni în grădină părintele vostru și va videa stricat iubitul lui copaciu, atunce pe păzitorii grădinii va porunci să-i omoare. Dar și afară de aceasta, m-am temut și însumi de mine, ca nu cumva să afle cine l-au stricat. Și așa am hotărât să aștept până atunce când va crește și va cădea pre pământ, la mine. Eu atunce voi rădica-o și mă fâgăduiescu de-a pururea a o păzi lângă mine cu mare cinste²⁴.

A prelucrat Ienăchiță Văcărescu fragmentul amintit, s-a lăsat influențat, cum consideră mai mulți comentatori²⁵, de o poezie (*Gefunden*) semnată de Goethe sau motivul „florii din grădină” devenise cunoscut scriitorilor vremii prin lecturi sau prin traduceri făcute din surse multiple ajunse bun comun al literaturii epocii?

4. Procesul de înnoire a scrisului beletristic românesc sub influența traducerilor efectuate în cursul secolului al XVIII-lea, traduceri diverse ca scop și ca tip, va continua după anul 1800, mai intens²⁶, mai organizat și, după ce Ion Heliade-Rădulescu va publica, în cunoscutul proiect al „bibliotecii universale”, lista textelor importante din literatura europeană ce trebuiau transpuse în limba

²⁴ Fragmentul este extras din manuscrisul păstrat la Biblioteca Națională a României, editat de Tomescu 1963:186.

²⁵ Vezi Cîrstoiu 1982: 53–55.

²⁶ Vezi, pentru titluri de text transpuse acum din literaturile occidentale, Cornea 1972: 95/114; Lungu Badea 2008: 30–32, 69–72.

română pentru înnoirea programatică a scrisului nostru beletristic, mult mai bine ghidat de criterii estetice.

Traducătorii amintiți în comunicarea de față fac însă începutul modernizării literaturii noastre beletristice, un început demn de toată atenția.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de referință

- Astori, Davide 2011: *La vita di Bertoldo di Giulio Cesare Croce nella versione del manoscritto n. 328 (230) del Fondo Zabelin 45641 del Museo storico di Mosca*, Timișoara, Editura Brumar.
- Cartoian, Nicolae 1974: *Cărțile populare în literatura românească*, I–II, București, Editura Enciclopedică Română.
- Cândea, Virgil (coord.) 1996: *Un veac de aur în Moldova (1643–1743). Contribuții la studiul culturii și literaturii române vechi*, Chișinău, Tipografia Știința, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Chivu, Gh. 1998: *Influențe folclorice în „Istoria ieroglifică”*, în *Comunicările „Hyperion”*, 7, p. 43–49.
- Chivu, Gh. 2002: *„Cei doi excessuri a amerii” – o „istoriolă” romantică într-un calendar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *„Limbă și literatură”*, I–II, p. 84–98.
- Cîrstoiu, Cornel 1982: *Studiu introductiv la Poezii Văcărești, Opere*, București, Editura Minerva.
- Cobeț, Doina 1990: *Prima gramatică franceză tradusă în limba română*, în *„Limba română”*, XXXIX, nr. 2, p. 125–129.
- Cornea, Paul 1972: *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minerva.
- Dima, Eugenia 2014: *Poemul Erotocrit al lui Vincenzo Cornaro în cultura română. Versiunea lui Alecu Văcărescu*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Dinu, Mihai 2007: *„Bătrânul poet dintâi” – incursiune în poezia și poetica dosofteiană*, București, Editura Academiei Române.
- Drimba, Vladimir 1983: *Occisio Gregorii in Moldavia vodae tragedice expressa (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Găldi, Ladislau 1971: *Introducere în istoria versului românesc*, București, Editura Minerva.
- Georgescu, Magdalena 1999: *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, III, București, Editura Minerva.
- Ivănescu, Gh.; Ursu, N. A. 1959: *Un scriitor muntean de la sfârșitul secolului al XVIII-lea: Ioan Cantacuzino*, în *„Studii și cercetări științifice”*, Iași, X, fasc. 1–2, p. 135–140.
- Lungu Badea, Georgiana 2008: *Despre formarea unei conștiințe traductive și încercarea de standardizare a procesului de traducere*, în *Un capitol de traductologie românească. Studii de istorie a traducerii*, III, Timișoara, Editura Universității de Vest.
- Moraru, Mihai; Velculescu, Cătălina 1976–1978: *Bibliografia analitică a cărților populare laice*, I–II, București, Editura Academiei Române.
- Nestorescu, Andrei 1993: *Ioan Cantacuzino, Poezii nouă*, București.
- Niculescu, Al. 1978: *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, II. *Contribuții socio-culturale*, București, Editura Științifică.
- Nuță, Ioan 2005: *Poezii noo, alcătuite de I... C...*, [Iași], Tipo Moldova.
- Racoviță-Cornet, Florina 2003: *Cărțile populare în literatura românească*, VII, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- Scarlat, Mircea 1982: *Istoria poeziei românești*, I, București, Editura Minerva.
- Ștrempel, Gabriel 1976: *Introducere la Nicolae Costin, Ceasornicul domnilor de Antonio de Guevara*, București, Editura Minerva.
- Tarantino, Angela 1996: *La storia di Filerot e Anthusa. Istoria lui Filerot și cu a Anthusei (ms. 1374 BAR – Bucarest)*, Roma, Bagatto Libri.

- Tomescu, Mircea 1963: *Cărțile populare în literatura românească*, II, București, Editura pentru Literatură.
- Ursu, N.A. 1962: *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică.
- Ursu, N.A. 1963: *Un calendar istorico-literar publicat de Paul Iorgovici*, în „Limba română”, XII, nr. 3, p. 283–291.
- Ursu, N.A. 2002: *Ierodiaconul Gherasim Putneanul de la episcopia Romanului (†1797), primul traducător român din limba franceză*, în *Contribuții la istoria culturii românești. Studii și note filologice*, Iași, Cronica, p. 211–237.
- Verebceanu, Galaction 2002: *Viața lui Bertoldo. Un vechi manuscris românesc*, Chișinău, Editura Museum.

ABSTRACT

During the 18th century, numerous Neo-Greek fiction texts, but also an increased number of texts of Italian, French or Spanish literatures were translated into Romanian by secular scholars, and often by clerics influenced by the Enlightenment. These translations, generally not part of a program, simply illustrating the intellectual disposition of the scholars of that time, renewed the Romanian fictional writing thematically and rhetorically, setting the stage for the profound changes that will appear in the first decades of the 19th century.

Key-words: old Romanian literature, fictional writing, translations, translators.